

Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Töre ve Namus Cinayetleri

A Women Health Problem: Custom and Honor Killings

Hüsniye DİNÇ*, Nevin HOTUN ŞAHİN**

İletişim / Correspondence: Nevin Hotun Şahin, Adres / Adress: İÜ Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu Abide-i Hürriyet Cad. 34381 Şişli/İST Tel: 0212 4400000/27082 Fax: 0212 2244990 E-mail: nevinsahin34@yahoo.com

ÖZ

Kökeninde kural, kanun ve de sahiplenme yatan namus ve töre kavramları kadın sağlığını yakından ilgilendirmektedir. Toplum içinde insanların davranış, tutum, hatta algılama sınırları ve referans noktalarını da belirleyen törelerin, toplumsal düzeni sağlayıcı, bireyleri kaynaştırıcı, hayatı kolaylaştırıcı özelliklerinin yanı sıra kısıtlayıcı, baskıcı ve bazen acımasız ve hatta kişileri yasalara aykırı davranmaya zorlayan yönleri de vardır. Töreler toplumdaki tüm insanları etkilemesine rağmen genellikle mağdur olan, sağlığını ve hayatını kaybedenler kadınlardır. BM Nüfus Fonu'nun tahminlerine göre her yıl dünyada 5 binden fazla kadın namus gerekçesi ile öldürülmektedir. Özellikle feodal yapının gücünü koruduğu bölgelerde yaygın olan töre ve namus cinayetleri, toplumda kökleri çok derinlere uzanan cinsiyet ayrımcılığının en trajik sonucudur. Namus cinayetlerini oluşturan kültürel yapı, örf ve adetlere dayanmakta ve aile içindeki erkek egemen yapının sürdürülmesine hizmet etmektedir. Kadın bedeni üzerinden şekillenen, kadınlara daha pasif erkeklere daha aktif bir rol biçilen namus anlayışının Türkiye'de kadına yönelik şiddetin ve namus cinayetlerinin nedeni olarak gösterilebilir. Temel insan hak ve özgürlüklerinin bile bulunmadığı ortamlarda kadın sağlığından da söz etmek mümkün değildir. Mevzuatımızda yapılan son düzenlemelerle bu konuda önemli gelişmeler olsa da, uygulamada toplumsal zihniyet dönüşümünün tam olarak sağlanması için ulusal, uluslararası ve sivil toplum kuruluşlarının koordineli çalışması gerekir. Bu derlemenin amacı gerçekte bir kadın sağlığı sorunu olan töre ve namus cinayetleri konusunda durumu objektif olarak göz önüne sermek ve bu konu ile ilgili farkındalık kazandırmaktır.

Anahtar kelimeler: Kadın sağlığı, namus, şiddet, töre, toplumsal cinsiyet.

ABSTRACT

Basically formed by the law and the possession, the custom and the honor concepts are closely related to women health. Even the customs affect every people in the society; those are the women who suffer, who lost their health or their life. According to UN's Population Fund over 5 thousand of women are killed for honor reasons. Especially in the regions where the feudal structure preserves its force, the extensively encountered custom and honor killings are the tragic result of the sexual discrimination, which has historical origins. The cultural structures, which create honor killings, are based of traditions serve for the continuation of the man dominant structure in the family. The honor concept, which is formed with the active role of the man and the passive role of the women, is shown as the reason of the violence against women and the honor killings in the Turkey. It is impossible to talk about women health in a place where no basic human rights and freedom. Even if significant changes are realized with the changes realized in our regulations, to achieve the full social mindset transformation, the national, international and the non-governmental organizations have to work coordinately. The purpose of this review is really a women's health issues about the status of custom and honor killings unroll and the objectively about this issue is to gain awareness.

Key Words: custom, honor, violence, women health, gender.

GİRİŞ

Töre bir toplum ya da toplum kesimi tarafından ortaklaşa benimsenen, kabul edilen, uymak zorunda olunan gelenek, görenek gibi toplumsal kurumlardan kaynaklanan davranış kalıplarını içerir

(Köknel 1996; Yirmibeşoğlu 2007). Töre kelimesinin kökeni incelendiğinde Türkçeye geçtiği yer konusunda farklı görüşler vardır. İlki, eski İbranicede, Tevrat anlamındaki töre, tora kelimesinden geldiği savunulmaktadır. Tevrat'ın kelime anlamı ise, yazılmasına gerek bile olmayan önem-

*Bil. Uzm. İstanbul Üniversitesi Bakırköy Sağlık Yüksek Okulu, ** Yrd. Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu

Yazımın gönderilme tarihi: 15.08.2008

Yazımın basım için kabul tarihi: 21.08.2009

li bir kanun, kural anlamındadır. İkinci görüş ise Türkçemize eski Moğolca' da devlet anlamına gelen tör kelimesinden geldiğidir. Tör halen devlet ya da devletin kanunları olarak kullanılmaktadır (Pervizad 2005).

Toplumsal kurallar öncelikle insanlar arası ilişkileri düzenleme gereksiniminden doğar. Fakat oluştuktan ve yerleştikten sonra insanların davranış, tutum, hatta algılama sınırları ve referans noktalarını da belirlemeye başlar. Toplumun düzeni ve huzuru açısından hayati önem taşıdığı düşünülen törelere uygun davranmak bireye toplumun saygısını, takdirini ve onayını kazandırır. Yaptırım gücü açısından en etkili toplumsal kural olan törelerin, toplumsal düzeni sağlayıcı, bireyleri kaynaştırıcı, hayatı kolaylaştırıcı özelliklerinin yanı sıra kısıtlayıcı, baskıcı ve bazen acımasız ve hatta kişileri yasalara aykırı davranmaya zorlayan yönleri de söz konusudur (Genç 2001; Yirmibeşoğlu 2007). Törenin diğer toplumsal kurallardan farkı; oldukça baskıcı, zorlayıcı bir niteliğe sahip olması, sert yaptırımlar içermesidir (Şimşek 1998).

Namus kavramı ise tek tek bireyler ve toplum için, belki de insanların sosyal yaşama adım attıkları tarihlerden itibaren, son derece önem taşıyan bir kavram olmuştur. Günümüzde tüm sosyo-kültürel değişimlere rağmen hala önemini koruduğu ve daha çok uzun yıllar koruyacağı bir gerçektir (Genç 2001). Namus kelimesinin kökeninin eski Yunancada iktidar, kanun, kural anlamındaki "nomos" tan geldiği ve bir erkeğin sahip olduğu otlak alan ve otlak alanın üstünde otlayan hayvanlar anlamında kullanıldığı bildirilmektedir (Pervizad 2005). Namus Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğü'nde bir toplum içinde ahlak kurallarına karşı beslenen bağlılık, dürüstlük ve doğruluk olarak tanımlanmıştır (TDK 2008).

Kısaca hem namus kelimesinin hem de töre kelimesinin kökünde kural, kanun ve de sahiplenmek yatmaktadır. Bu kural ve kanunlara uymama veya sahip olunan bir şeyin elinden alınması durumunda şiddet ortaya çıkmaktadır (Genç

2001). TDK sözlüğünde ise şiddet; karşı görüşte olanlara, inandırma veya uzlaştırma yerine, kaba kuvvet kullanmadır (TDK 2008). Başka bir ifadeyle ise şiddet, bir kişinin bir diğerinin fiziki veya kişisel bütünlüğüne zarar verme amaçlı duygusal dışı vurma eylemidir (Eken 1996).

Töre, namus ve şiddet kavramları birbiri içine geçmiş ve bir kısır döngü oluşturan kavramlardır. Diğer bir deyişle törelere ve namus kurallarına uymayan kişilere şiddet uygulanmakta ve bu kişiler cezalandırılmaktadırlar.

Temel insan hak ve özgürlüklerinin bile bulunmadığı ortamlarda kadın sağlığından da söz etmek mümkün değildir. Ülkemizde yasalarda yapılan son düzenlemelerle bu konuda önemli gelişmeler olsa da, uygulamada toplumsal zihniyet dönüşümünün tam olarak sağlanması için ulusal, uluslararası ve sivil toplum kuruluşlarının koordineli çalışması gerekir. Bu konuda kadın sağlığı hemşirelerine de önemli görevler düşmektedir.

Bu derlemenin amacı gerçekte bir kadın sağlığı sorunu olan töre ve namus cinayetleri konusunda durumu objektif olarak göz önüne sermek ve bu konu ile ilgili farkındalık kazandırmaktır.

Töre – Namus Cinayetlerinin Nedenleri

Geleneksel kültürün hâkim olduğu çevrelerde, özellikle kırsal kesimlerde yaşayanlar, törelere boyun eğmek zorunda kalmaktadır. Yasalara göre suç sayılmayan davranışlar, törelere aykırı kabul edilip ağır şekilde cezalandırılabilirken aksine, yasalarda suç teşkil eden kan davası vb. nedenlerle adam öldürme; töreler tarafından onaylanıp, teşvik edilmekte hatta baskı bile yapılabilir (Genç 2001).

Namus cinayetlerinin işlenmesi için öne sürülen nedenler, aile büyüklerinin sözlerinin dışına çıkmak, evli bir kadının evlilik dışı ilişkisinin olması, evli bir kadının bir erkekle kaçması, evli bir kadının boşanması ya da kocasını terk etmesi, boşanmış kadının bir erkekle ilişkisinin olması, bekâr bir kızın izinsiz evlenmesi/ kaçması, bekâr bir kızın bir erkekle ilişkisi olması, evli ya

da bekâr bir kadının kaçırılması ya da tecavüze uğraması olarak bildirilmektedir (Faraç 2007). Araştırmacı yazar M. Faraç “Töre Kısıncasında Kadın” isimli incelemesinde radyodan şarkı istemek, erkek sınıf arkadaşı/tanımadığı bir erkekle konuşmak, sinemaya gitmek gibi sebeplerden de öldürülen kadınlardan söz edilmektedir. Kadınların bir birey olmaktan çok bir mal olarak görülmesi, kadının esas olarak ailesinin, daha sonra tam olmasa da onu evlendiği kişinin malı yapmaktadır. Bu malın muteberliği ise kadının bedeni, kadının cinsel dokunulmazlığı ile şekillenen namusu ile bağlantılıdır. Kadınların sahipleri kadının namusunu yani bedenini ve cinsel dokunulmazlığını korumak zorundadır. Evli kadınlarla ilgili olaylarda erkeğin kadını boşamasının namusu temizlemediği düşünülmektedir. Evli bir kadın kocasının malı ve namusu sayıldığı için evli bir kadınla ilişki kuran bir erkek başkasının malını gasp etmiş sayılmaktadır (Faraç 2006).

Dünyanın bazı ülkelerinde ve ülkemizde ailenin namusunu temizlemek amacıyla kadınların öldürülmesi ailenin namusunun kadınların cinsel dokunulmazlığına bağlı olduğunu göstermektedir. Kadınların cinsel dokunulmazlığından evli olmayan kadınların bekâretleri, evli kadınların iffetleri kastedilmektedir. Kadının cinsel dokunulmazlığının zedelenmesi ya da bu konuda bir şüphe oluşması durumunda sadece kadının eşinin değil ailenin bütün üyelerinin bundan olumsuz etkilendiği düşünülmekte ve bu nedenle ailenin bütün üyeleri aile namusunun zedelenmesinden kendini sorumlu hissetmektedir (Yirmibeşoğlu 2007).

Bilinen cinayet nedenlerinin ve potansiyel riski olan kadınların ve ailelerin belirlenmesi ve gerekli koruyucu önlemlerin alınması kadın sağlığı hemşireliğinin koruyucu rolleri arasında yer almaktadır.

Töre ve Namus Cinayetlerinin Kadın Sağlığına Etkileri

Töre toplumdaki tüm insanları etkilemesine rağmen genellikle mağdur olan, sağlığını ve hayatını kaybeden taraf hep kadınlar olmuştur. Kadın-

lar daha anne karnındayken başlamak üzere ölümlerine kadar olan süreçte kız çocuk aleyhine cinsiyet seçimi ile başlayan bir dizi farklı özellikte şiddete maruz kalmaktadırlar.

Kadınlar töre nedeniyle erkekler veya diğer aile üyelerinin infaz ya da şiddet/istismarına maruz kalırlar. Öldürülmeyen kadınların da fazla seçenekleri yoktur. Ya aile içerisinde kalmaya devam ederek katlandıkları bu olaylar sonucunda ruh ve beden sağlıklarını yitirmekte, ya kendilerine zarar vermekte ya da şiddeti uygulayanlara bir şekilde zarar verme (yaralama veya öldürme) yoluna gidebilmektedirler (<http://www.turkhukusitesi.com/showthread.php?t=8905>).

Kadınların şiddet gördüğü en önemli dönemlerden biri de gebelik dönemidir. Yapılan çalışmalar her dört kadından birinin gebelik döneminde şiddet gördüğünü göstermektedir. Gebelikte şiddetin kadının ve doğacak bebeğin sağlığı üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır. Şiddet gören gebe kadınlar daha az doğum öncesi bakım almanın yanında yetersiz kilo artışı, düşük, vajinal kanama gibi sağlık sorunları yaşarken ölü doğum, düşük doğum ağırlıklı bebek, erken doğum, fetal travma gibi bebeğin sağlığını olumsuz etkileyen sonuçlara yol açmaktadır (Faraç 2007).

Kadınların yaşamları boyunca maruz kaldıkları şiddet biçimleri arasında en sık görülenlerden birisi kadının eşinden, birlikte yaşadığı erkekten ya da cinsel birteliktelik yaşadığı erkekten gördüğü şiddettir. Birbirinden farklı 48 ülkede yapılmış toplum tabanlı araştırmalara göre kadınların %10 ile %69'u yaşamlarının bir döneminde birlikte olduğu erkekten fiziksel şiddet gördüğünü ifade etmiştir (<http://www.turkhukusitesi.com/showthread.php?t=3165&page=3>).

Şiddet hareketleri, ister ev içinde ister toplumda meydana gelsin kadının hayatına korku ve güvensizlik sokmakta, eşitlik, kalkınma ve barış hedeflerinin başarılmasını engellemektedir. Kadına yönelik şiddet, erkeklerin hâkimiyetine ve kadına yönelik ayrımcılığa yol açan, kadının ilerlemesini engelleyen, kadın ve erkek arasında çağlar bo-

yunca sürmüş eşit olmayan güç ilişkisinin görünürdeki yüzüdür (Faraç 2007). Kadına yönelik şiddetle ilgili araştırmaların yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak, bu konuda söylenebilecek tek şey, kadına yönelik bütün şiddet türlerinin dünyada kayıtlara tam olarak geçirilmiyor olmasıdır (Yirmibeşoğlu 2007).

Töre nedeniyle en fazla mağdur olanların kadınlar olmasına rağmen Birleşmiş Milletler Türkiye Temsilciliğince 2006 yılında 6 ilde yapılan kamuoyu araştırmasında şaşırtıcı sonuçlar elde edilmiştir. Araştırmaya katılanlara, ülkemizde yaygın ama yöre temelli bir sorun olan töre cinayetleri ile gündelik yaşam ve ailede şiddet gibi konularda da çeşitli sorular yöneltilmiştir. Şanlıurfa dışındaki 5 ilde kadınların yüzde 90'ından fazlası töre cinayetlerini insanlık dışı olarak nitelendirmiştir. Şanlıurfa'da ise kadınların yüzde 26,8'i, erkeklerin de yüzde 30,5'i törenin gereği olan cezayı onayladıklarını ifade etmişlerdir. Şanlıurfa'daki töre cinayetlerini onaylayan kadınların oranının bu kadar yüksek olması çarpıcı bir sonuçtur. Töre cinayetinin kamusal anlamda bir suç olduğunu bilmelerine karşın araştırmaya katılanlar kendi ailelerinden bir kişinin, "töreyi çiğnemesi durumunda nasıl cezalandırılması gerektiği" konusundaki bir soruyu, açıkça yanıtlamamışlardır (<http://www.bmkadinhaklari.org/unjp/web/gozlem.aspx?sayfaNo=71>).

Medya organlarında yer alan töre ile ilgili bir diğer araştırma ise Dicle Üniversitesi (D.Ü.) Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Mazhar Bağlı başkanlığındaki 8 kişilik ekiple yürütülen TÜBİTAK destekli "Töre ve namus adına cinayeti işleyen suçlu ve zanlıların sahip oldukları toplumsal değer yargıları ve bunların sosyo-ekonomik analizi" projesidir. Kırk dört cezaevinde 200 kişi ile görüşmenin planlandığı proje, halen devam etmekte olup şimdiye kadar elde edilen sonuçlar şöyledir: Görüşülen 170 tutuklu ve hükümlü işlediği cinayetten dolayı pişmanlık duymadıklarını ve cezai yaptırımların arttırılmasının caydırıcı olmayaca-

ğını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre töre ve namus cinayetlerinin planlı ve hazırlıklı bir şekilde işlendiği ve ailelerin kendi aralarından seçtikleri bir kişiyi cinayeti işlemesi için yönlendirmediği aksine bireyin bunu bir görev gibi algılayıp uygulamak istediği saptanmıştır. Ayrıca araştırma sonucunda elde edilen diğer bir veri ise töre ve namus cinayetlerinin bölgesel dağılımında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerini Marmara ve Ege bölgelerinin takip etmesidir (<http://www.ntvmsnbc.com/news/439158.asp>).

Dünyanın bazı bölgelerinde görülen kadının sağlığını / yaşamını tehdit eden, şiddetin en uç noktası olan namus cinayetleri, nedenleri itibari ile diğer şiddet olguları ile benzeşmektedir. Mutlak sayı itibari ile çok olmasa bile namus cinayetleri toplumda kökleri çok derinlere uzanan cinsiyet ayrımcılığının en trajik sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Altan 1981; Faraç 2007). Namus cinayetleri, kadını kontrol altında tutmanın ve erkeğin hâkimiyetini vurgulamanın en çarpıcı görüntüsüdür. Ancak kadının davranışlarını kısıtlama ve cinselliğini kontrol etme gereksinimini kendini daha çok, daha yaygın olan başka biçimlerde gösterir. Kadınlar "namusa leke gelmesin" diye ya da cezalandırmak için eve kapatılır, intihara zorlanır, burunları ve kulakları kesilir tehdit edilir, dayak yer ve kısacası yaşamlarını bir terör ortamı içinde geçirirler. Kadınlara dayatılan bu kısıtlamalar ve cinsiyet temelli şiddet, onların hareket özgürlüğünden, düşünce özgürlüğüne, işkenceye tabi olmama hakkına kadar, bir dizi insan haklarının ihlaline neden olur (Faraç 2007).

1994'te Kahire'de yapılan Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı'nda, cinsler arasında eşitliğe ve karşılıklı saygıya dayanan ilişkiler kurulmasını sağlama ve yaşam kalitesini iyileştirmede kadınlarla, kız çocuklarına özel bir önem verilmesi ilkesi kabul edilmiştir. İmzalayan ülkelerce güvence altına alınması öngörülen yaşama, eşitlik, mahremiyet, düşünce özgürlüğü, bilgilenme ve eğitim, evlenme ve aile kurma konularında

seçim yapma, işkence ve kötü muameleden özgür olma haklarının bulunmadığı ortamlarda kadın sağlığından da söz etmek mümkün değildir (ICPD 1994).

Hemşirenin değişen rolü kadının kendi sağlık gereksinimlerini karşılamada aktif katılım sağlamak ve özbakım yeteneğini geliştirmede etkin kılmaktır. Bu yeni hemşirelik yaklaşımı kadın hareketlerinin başlıca konularından biri olan “kadının kendi bedenini kontrol etme hakkı” ile paralellik göstermektedir. Hemşire değişen rolünün ve geleneksel kültürün kadın sağlığı üzerine etkilerinin farkında olmalıdır (Taşkın 2007).

Töre- Namus Cinayetleri Açısından Dünyada Durum

Kadınlar dünyanın her yanında değişik nedenlerle öldürülmektedir. Dünyada özellikle feodal yapının gücünü koruduğu bölgelerde kadınların namus adına öldürüldükleri görülmektedir (Faraç 2007). Erkekleri öldürenler genelde yabancılar iken, kadınları öldürenler daha çok onların tanıdıkları kimselerdir. Bunlar kadının şu andaki/bosandığı eşi, erkek arkadaşı, birlikte yaşadığı erkek olabileceği gibi babası, erkek kardeşi ya da diğer erkek akrabaları da olabilir. Özellikle eşi ya da erkek arkadaşından şiddet görmesi kadının öldürülmesi riskini de beraberinde getirmektedir. Avustralya, Kanada, İsrail, Güney Afrika ve Amerika Birleşik Devletleri’nde yapılan araştırmalara göre cinayete kurban giden kadınların %40-70’i daha önce fiziksel şiddet gördüğü eşi ya da birlikte olduğu erkek tarafından öldürülmüştür (<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil4/bas/b110m.htm>).

Kadınların öldürülmesinde kültürel etkenler ve ateşli silahlara ulaşım önemlidir. ABD’de kadınlar daha çok ateşli silahlarla öldürülürken, Hindistan’da kadınları döverek ya da yakarak öldürme daha yaygındır. Hindistan da kerosenle ısıtılan ve yakılan kadının ardından “mutfak kazasında öldü” ifadesinin kullanılmasının çok yaygın olduğu bildirilmiştir (Faraç 2007).

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu’nun tahminlerine göre her yıl dünyada 5 binden fazla kadın namus nedeni ile öldürülmektedir. Bu cinayetler daha çok Bangladeş, Brezilya, Ekvator, Mısır, Hindistan, İsrail, İtalya, Ürdün, Fas, Pakistan, İsveç, Türkiye, Uganda ve İngiltere gibi ülkelerde işlendiği görülmektedir. Ancak bu cinayetlerin yaygınlığının daha geniş bir coğrafyayı kapsadığını düşünmek mümkündür. Sayılan ülkeler namus cinayetlerinin toplumsal bir sorun olarak görülmeğe başlandığı ve haber olma özelliği kazandığı bölgelerdir. Özellikle Ortadoğu, Kuzey Afrika, Asya kıtasındaki bazı ülkelerde kadınların namus adına öldürülmesinin cinayet olarak görülmemesi nedeni ile bu ülkelerde namus cinayetlerine ait bilgiye ulaşmak mümkün olmamaktadır. Namus cinayetlerinin genelde ülkelerin Müslüman nüfusları içinde daha yoğun olarak işlendiği görülmektedir. Ancak namus cinayetlerinin kökeninin esas olarak ataerkil toplumsal yapıya dayandığı düşünülmekte ve kökenleri İslamiyet öncesi döneme kadar uzamaktadır. Namus cinayetlerini oluşturan kültürel yapı, örf ve adetlere dayanmakta ve aile içindeki erkek egemen yapının sürdürülmesine hizmet etmektedir (<http://www.voanews.com/turkish/archive/2005-12/2005-12-05-voa25.cfm>).

Dünyada Ürdün, Fas ve Suriye gibi ülkelerde namus sebebiyle işlenen suçlar, aile namusunu korumaya yönelik olarak işlenmişse ceza indirimine gidilmektedir. Ayrıca bu ülkelerde namus cinayetine kurban gitme tehlikesi altındaki kadınları korumak amacı ile kurulmuş bir mekanizma bulunmaması nedeniyle, bu durumdaki kadınları öldürülmekten korumak için ceza evine koyma gibi son derece trajik bir uygulamaya gidildiği görülmektedir. Bu ülkelerdeki hapishanelerde bu nedenle yıllarca hapisteye kalan kadınlar olduğu bildirilmektedir (Faraç 2007; Yirmibeşoğlu 2007).

Benzer cinayetlerin işlendiği diğer ülkelerde resmi istatistiklere ulaşmak zordur. Meksika’daki tutku cinayetleri gibi bazı ülkelerde farklı kategori ve adlar altında da olsa çok geniş bir coğ-

rafyada namusa dayalı cinayetlerin gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Lübnan'da, Suriye'de, Irak'ta, İsrail'de her yıl yüzlerce namus cinayeti işlendiği dış basını tarayarak görmek mümkündür (Faraç 2007).

Faraç'ın kitabında belirttiği ve bazı kitle iletişim araçlarında da yer alan Yemen'de Sana'a Üniversitesi kadın çalışmaları programının yaptığı bir araştırmaya göre 1997 yılında 400 kadın aile namusun korunması adına öldürülmüştür. Ürdün resmi istatistikleri, bu ülkede işlenen 4 cinayetten birinin namusa dayalı olduğunu ve nüfusu dört milyonluk ülkede her yıl 25 kadının bu nedenle öldürüldüğünü ortaya koymaktadır. Mısır için ise bu sayı 1995 yılında 52 olarak saptanmıştır (Faraç 2007, <http://www.lpghaber.com/Tore-Gerekcesiyle-Islenen-Cinayetler--haberi-210463.html>).

Töre – Namus Cinayetleri Açısından Türkiye'de Durum

Türkiye dünyada namus cinayetlerinin işlendiği ülkelerden birisidir. Bu cinayetler sonucunda kadınlar yaşamlarını kaybetmekte, aileler dağılmakta, şiddet olayları aile ve toplumun yapısını bozmakta, ülkemiz işlenen cinayetleri dünya kamuoyuna açıklamakta zorluk çekmektedir. Toplum vicdanını son derece rahatsız eden kadına yönelik şiddetin uç noktasını oluşturan kadının en temel hakkı olan yaşama hakkını elinden alan namus gerekçesi ile işlenen cinayetler, üzerinde çok konuşulan bir sorundur. Buna rağmen ülke içindeki yaygınlığını ve dağılımını, altta yatan nedenleri, mağdurların ve faillerin kimler olduğunu sağlıklı bir şekilde ortaya koyan resmi kayıtlara ve kapsamlı araştırmalara rastlamak mümkün değildir. Bu konuda ulaşılan veriler son derece sınırlıdır (Yirmibeşoğlu 2007).

Yazılı basında ve Faraç'ın kitabında yer alan, namus cinayetleri konusunda bugüne kadar yapılmış kısıtlı sayıdaki çalışmalardan biri de Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Aytekin Sır tarafından yürütülmüştür. Bu çalışmada namus cina-

yeterine karşı, bölgede yaşayanların tutumlarını araştırmak amaçlanmıştır. Bölgede yaşayan 430 kişi ile yapılan çalışmaya göre katılımcıların büyük kısmı namus kavramını karım, bacım, annem, dinin emrettiği, kadınların iffeti, kadının cinselliği olarak tanımlamıştır. Namussuzluk ise katılımcılar tarafından kadının zina yapması, kadının bekâretini kaybetmesi, dedikoduya sebep olması, kadının açık gezmesi, erkeklerle konuşması, açık olması, ailenin istemediği kişi ile evlenmesi, izinsiz dışarı çıkması, dilinin uzun olması olarak ifade edilmiştir. Kadının zina yapması durumunda katılımcıların %37,4'ü kadının öldürülmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca kulak kesme, burun kesme, saçını kazıma gibi diğer cezalandırma yöntemleri de önerilmiştir. Katılımcıların %64'ü için bu cezayı verecek kişi kadının kocasıdır. Boşanmayı bir çözüm yolu olarak görenler %25 düzeyinde kalmıştır (Faraç 2007; <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/02/10/siy107.html>).

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu ve Nüfus Bilim Derneği tarafından Türkiye'de Namus Cinayetlerinin Dinamikleri isimli niteliksel çalışmada 4 ilde (İstanbul, Şanlıurfa, Adana ve Batman) 195 görüşme yapılarak toplumumuzdaki namus anlayışını ve namus cinayetlerinin dinamikleri konusunda ipuçları elde etmek amaçlanmıştır. Bu çalışmaya göre toplumumuzda namus anlayışı sosyo-demografik etkenlere göre değişiklik göstermektedir. Kırsal kökenli, aşiret ve akrabalık ilişkileri güçlü, kente göç etse bile geldiği yöre ile bağlantısını koruyan ve kentte de benzer bir çevrede yaşamını sürdüren, ait oldukları aile ve topluluğun yaşamlarında önemli bir yere sahip olduğu gözlenen kişilerin namusu, insanların uğruna öldürebileceği büyük bir değer olarak gördükleri saptanmıştır. Çalışmada saptanan en büyük eğilim namusun kadın, kadın bedeni, cinselliği ve kadınların kontrol edilmesi biçimindedir. Bu çalışmaya göre namus bir erkeğin karısı, kız kardeşi, annesi, ailedeki diğer kadınlar hatta yakın çevredeki kadınlardır. Kadın bedeni üzerinden algılanan namus, kadınların günlük yaşam pratikleri, eğitim görme, çalışma, evlenme, bekâretin

önemi, sadakat, istediği kişi ile evlenme, sevdiği kişiye kaçma, boşanma gibi konular üzerinden ifade edilmiştir. Kadın bedeni üzerinden şekillenen, kadınlara daha pasif, erkeklere daha aktif bir rol biçilen namus anlayışının, araştırmaya katılanların çoğunluğu tarafından onaylanan, yaygın bir kavram olduğu görülmüştür (Birleşmiş Milletler- Nüfus Bilim Derneği Yayını 2005).

Türkiye’de bazı bölgelerde törelere dayanarak cinayetler işlenmekte, masum kadınlar ve erkekler öldürülmekte, aile fertleri cinayet işlemeye zorlanmakta ve bazen de cinayet zincirlerinin son bulması için “bedel” olarak kadınlar bir aileden diğerine “gelin” (barış hediyesi) olarak gönderilmektedir. Yine törelere dayanan “beşik kertmesi” ve “berdel” gibi uygulamalarla kadınların ve erkeklerin istekleri dışında evliliğe zorlanmaları söz konusudur (Faraç 2007).

Geleneklerin günümüze kadar taşıdığı güç ilişkileri toplumda bütün erkekleri ve bu ilişkilerin destekçisi/aktarıcısı konumundaki yaşlı kadınları namusun koruyucusu ve sözcüsü yapmaktadır. Oluşmuş güç ilişkilerinin yazılı olmayan kurallarını koyan gelenekler, oluşan problemlere de bu güç ilişkilerini koruyucu çözümler getirir. Namus cinayetleri için de aynı uygulamaya gidilmektedir. Aile namusunun kirlenmesi ile ilgili bir algı oluştuğunda belirli bir zaman içerisinde namusun temizlenmesi için yapılması gereken girişim konusunda ailede karar verici konumundaki kişilerce karar alınmaktadır. Bu karar bir cinayet işlemeyi gerektiriyorsa, bu görev aileden bir erkeğe verilmektedir. Yasal düzenlemelerdeki ceza indirimlerinden yararlanabilmek amacıyla genelde bu görevi ailenin en genç, yaşı küçük üyesi yerine getirmektedir. Ancak, namus cinayetlerinin bir kısmı bireysel olarak, failin kendi iradesi ile veya etrafından gördüğü toplumsal baskı sonucu işlenmektedir. Bu durumda kişiyi yönlendiren töre değil namus kavramıdır (Yirmibeşoğlu 2007).

İçişleri Bakanlığı’nın cinayetleri nedenlerine göre gruplayan bir veri tabanı bulunmamaktadır. Ancak Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Ge-

nel Komutanlığı özel bir çalışma yaparak 81 ilde işlenen cinayetler içinde namus ve töre cinayeti olarak değerlendirilen cinayetleri saptamışlardır. İl Emniyet Müdürlüklerinden 2000–2005 yıllarına ait bu kapsamda değerlendirilebilecek cinayet olaylarına ilişkin bilgiler istenmiş ve bu bilgiler ışığında suç analiz çalışmaları yapılmıştır. Ancak istatistiksel veriler düzenlenirken töre ve namus nedeni ile işlenen cinayet olaylarının nedenleri saptanırken; kan davası, kız alıp verme, aile içi uyuşmazlık, cinsel taciz, yasak ilişki, tecavüz gibi nedenlere bağlı işlenen cinayetler aynı başlık altında sınıflandırılmıştır (Faraç 2007). Bu istatistik analizlerde disiplinler arası işbirliğine gidilerek kadın sağlığı hemşirelerine de yer verilmesi gerekir. Doğru veri tabanlarının oluşması sorunun büyüklüğünü gözler önüne sererek çözüm konusunda yönlendirici olabilir.

Bu veriler ülkemizde bu konuda sahip olduğumuz ilk resmi veriler olması itibari ile son derece önemlidir. Ancak ülkemizde işlenen cinayetlerin bir kısmı hiç kolluk kuvvetlerine yansımaz ve istatistiklerine girmezken, kayıtlara kaza ya da intihar olarak geçen kadın ölümlerinin oldukça büyük bir kısmının da namus / töre cinayeti olduğu düşünülmektedir. Söz konusu veriler standart veri formları aracılığı ile toplanmadığı için verileri temkinli değerlendirmek gerekir (Faraç 2007). Kadın sağlığı hemşireleri bu tür veri toplama ve standardize veri formu geliştirmede yetkin olmalıdır.

Ülkemiz polis sorumluluk bölgesinde meydana gelen olaylara ilişkin istatistiksel veriler Türk Ceza Kanunu (TCK)’nda yer alan suç terimlerine göre sınıflandırılmaya çalışmaktadır. Meydana gelen cinayet olayları adam öldürme şeklinde istatistiklere girmektedir. Standart soruşturma formlarının olmaması ve görevli her personelin olaylara bakış açısının farklı olması nedeni ile olayların adlandırılmasında ve sınıflandırılmasında standardizasyon sağlanamamaktadır. Meydana gelen olaylara ilişkin özet bilgi formları taşra birimlerinden talep edilerek merkez birimleri tarafından

suç analizleri yapılmakta ve istatistiksel veriler oluşturulmaktadır. Emniyet Genel Müdürlüğü verilerine göre ülkemiz polis sorumluluk bölgesinde 2000–2005 yıllarını kapsayan dönem içerisinde işlenen cinayetler içinde töre ve namus gerekçesi ile 1091 cinayet olayının meydana geldiği görülmüştür. Ülkemizde meydana gelen bu cinayet olaylarının aydınlatılması, faillerinin yakalanması ve bu olaylara maruz kalabilecek şahısların korunması noktasında alınması gereken polisiye tedbirler Genel Müdürlük Merkez birimleri tarafından koordine edilmektedir. Bu konuda ulusal ve uluslar arası kurum ve kuruluşlar ile Sivil Toplum Örgütlerinin yürüttüğü çalışmalar takip edilerek iş birliği sağlanmaya çalışılmaktadır (Faraç 2007). Bu işbirliği kapsamında kadın sağlığı hemşireleri sorumluluk üstlenmelidir.

Yasal Durum

Yasalar, hem toplumsal değerlerini normları belirleme, hem de davranış biçimlerini özendirici veya caydırıcı olarak etkileme güçlerinden dolayı önemlidir. Ülkemizde bu sorunlara yakın zamana kadar devletin yaklaşımı yetersiz kalmış, yasalar kadın-erkek eşitsizliğini pekiştiren yönde yapılmış ve uygulanmıştır. Ülkemizde yasal normlar kadınların ikinciliğini ve bağımlılığını korumuş ve kadın bedenini de namusun simgesi olarak koymuştur. Bir diğer deyişle, yasalar toplumda yaygın olan değerleri resmileştirerek meşrulaştırmış ve pekiştirmiştir (Binbir 2006; Faraç 2007; Yirmibeşoğlu 2007).

Kadının bağımsız bir kimlik, kişilik olarak kabul etmeyen, cinsiyetçi bakış açısıyla emeğinin ve bedeninin denetimini kendisinden başka herkese; babasına, kocasına, devlete bırakan bir anlayışla düzenlenmiş olan eski TCK'nun yenilenmesi gündeme gelir gelmez hemen bir TCK Kadın Platformu oluşturulmuştur. Üç yıl boyunca bu kampanya ile yeni Ceza Yasası'nda yaklaşık 30 maddede yapılan düzenlemeyle kadın erkek arasındaki ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve kadınların cinsel ve bedensel haklarının tanınması ile güvence altına alınması konusunda ciddi ka-

zanımlar sağlanmıştır (Binbir 2006; Yirmibeşoğlu 2006).

Eski TCK' da kadının bedensel ve ruhsal bütünlüğüne yönelik taciz ve tecavüz gibi cinsel şiddet içeren suçlar “Ahlaka, Adaba ve Toplum Düzenine Karşı İşlenen Suçlar” olarak tanımlanıyordu. Bu tanımlamanın sonucu korunması gereken değer de bir birey olarak kadın değil, erkek egemen toplumsal ahlaktı. Yeni TCK' da ise ırz, hayâ, edep gibi zamana göre değişen, kadınların hak ve özgürlüklerini sınırlayan kavramlar kaldırıldı. Yine evli/bekâr, bakire/bakire olmayan gibi kadınlar arasında ayrımcılık yapılan düzenlemelere de son verildi. Yeni TCK ile kadınlara karşı işlenen suçlar “Kişilere Karşı İşlenen Suçlar” ana başlığı altında “Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar” alt başlığı ile düzenlendi (TCK102-105md.) (<http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/5237.htm>).

Yeni TCK ile töre cinayetleri nitelikli insan öldürme kapsamına alınmıştır. Aile içi şiddet, işkence ve eziyet başlığı altında düzenlenip ceza öngörülmüştür

(<http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/5237.htm>).

Kadınlar açısından gerçekleşen olumlu düzenlemelerin yanında, yasada eksik kalan “Töre saiki” yerine “namus saiki” denilerek her tür namus cinayetinde ceza indirimi verilmesi önlenerek, namus cinayetleri nitelikli insan öldürme kapsamına alınmalıdır. Var olan yasal düzenlemeler konusunda kadınların bilgilendirilmesi ve haklarını kullanması konusunda cesaretlendirilmesi ve yönlendirilmesi hasta savunuculuğu rolü doğrultusunda kadın sağlığı hemşiresinin fonksiyonlarındandır.

Koruyucu Girişimler ve Çözüm Önerileri

Sistematik bir zihniyet dönüşümü için ders kitaplarında, günlük konuşmalarda, görsel ve yazılı basında, sinema filmlerinde hatta akademik çalışmalarda, vaaz ve hutbelerde kullanılan geleneksel cinsiyet rol ve kalıplarını, erkek egemen zih-

niyetin hâkim olduğu toplumsal yapının yarattığı olumsuzlukları vurgulayan bir söylem geliştirilmelidir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, töre/namus cinayetlerinin önlenmesi konusunda; toplumu bilinçlendirmek üzere hutbe ve vaazlar vermeli, yazılı ve görsel yayınlar yapmalı ve çeşitli etkinlikler düzenlemelidir. Diyanet İşleri Başkanlığı bu etkinliklerde geleneksel cinsiyet rol ve kalıplarını, ataerkil yapının yarattığı olumsuzlukları vurgulayan bir dil kullanmalıdır.

Töre/namus cinayetleri konusunda devlet, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimler ortak kampanyalar düzenlemelidir. Bu kampanyalarda kadınların yanı sıra erkeklere de şiddete karşı bilinç yükseltici eğitim almaları sağlanmalıdır. Erkek ve kadınların alternatif davranış biçimleri geliştirmelerine destek veren programlar oluşturulmalı, kendini ifade yollarını bulmak ve iletişim kurma olanaklarını artırmak için sorun çözme tekniklerini anlatan programlar geliştirilmelidir.

Töre/namus cinayetlerinin önlenmesine yönelik bilgilendirici spot filmlerin üretilerek görsel medyada sık aralıklarla gösterilmesi sağlanmalıdır.

Töre ve namus konusunda toplumda yerleşik önkabullerin veya geleneksel anlayışın tersine çevrilmesi sağlanmalıdır.

Devletin yasalardan ve Uluslar arası sözleşmelerden doğan yükümlülükler doğrultusunda gerekli düzenlemeleri yapması, yasalardaki anlayış değişikliğini uygulamaya yansıtılabilmesi için gerekli mesleki eğitim çalışmalarının yapılması ve yasaların sıfır toleransla uygulanması sağlanmalıdır.

Ülke çapında ilgili tüm sivil ve resmi kuruluşları kapsayacak “2009–2013 Töre/Namus Cinayetlerinin Önlenmesine Yönelik Eylem Planı” hazırlanmalı ve uygulamaları takip edilmelidir.

Ülke genelinde 24 saat hizmet verecek ücretsiz “Alo Şiddet Hattı” oluşturulmalıdır. Bu hatlarda şiddet konusunda eğitim almış personelin görev yapması sağlanmalıdır.

Töre/namus cinayetlerinin önlenmesine yönelik olarak yerel düzeyde Valilik, Emniyet, Jandarma, Belediye, Müftülük, Üniversite, sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin katılımı ile komiteler oluşturulmalıdır.

Töre/namus cinayetleri konusunda ulusal düzeyde veriler bulunmamaktadır. Mevcut veriler de sağlıklı ve yeterli değildir. Bu nedenle bu konularla ilgili bakanlıkların sağlıklı veri oluşturabilmeleri için toplanacak verilere yönelik standart soru formları hazırlanarak sonuçları tek elde (Türkiye İstatistik Kurumu) toplanmalı ve kadına yönelik şiddet konusunda oluşturulacak veriler ulusal veri tabanına entegre edilmelidir.

Töre/namus cinayetlerinin nedenlerine, sonuçlarına, maliyetine ve önleme yöntemlerine ilişkin projelerin üretilmesi ve gerçekleştirilmesi yönünde ilgili kuruluşlara destek verilmelidir.

Kadın ve erkek arasındaki eşitsizliklerin giderilebilmesi için kadının her alanda güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla üniversitelerin Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri'nin teşvik edilerek, araştırma yapmaları ve yayınlamaları sağlanmalıdır.

Özellikle ekonomik yönden geri, geleneksel değerlerin hâkim olduğu kırsal bölgelerde kız çocuklarının eğitime katılmalarını sağlamaya yönelik olarak yatılı kız bölge okullarının açılması ve yaygınlaştırılması gerekmektedir (<http://www.kssgm.gov.tr/8eylulsonuc.doc>).

Kadın sağlığı hemşireliği müfredat ders programına töre ve namus cinayetleri ile ilgili konuların eklenmesi ve bu konuda kadın sağlığı hemşirelerinin rol ve fonksiyonlarının yeniden gözden geçirilmesi önerilir.

KAYNAKLAR

- Altan, T. (1981). Kadın erkek eşitsizliği sorunu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, 475.
- Binbir, S. (2006). Hukuki mücadeleye devam. Şahmaran Kadın Da(ya)nışma ve Araştırma Bülteni. 2, 21–22.
- Birleşmiş Milletler- Nüfus Bilim Derneği Yayını. (2005). Türkiye’de Namus Cinayetlerinin Dinamikleri. 1. baskı, Koza Yayınları, Ankara.

- Eken, A. (1996). Bir olgu olarak Türkiye’ de şiddet. *Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi*, S.6-7. Kış- Bahar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 408.
- Faraç, M. (2006). *Töre Kıskaçında Kadın*. 4. Basım, Günizi Yayıncılık, İstanbul.
- Faraç, M. (2007). *Söyleyin Anama Ağlamasın*. 1. Baskı, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- Genç, S. (2001). *Namus cinayetlerinin yazılı basına yansması*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, İstanbul, 1-19.
- Köknel, Ö. (1996). *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*. Özcan Köknel Dizisi: 9, 1.baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 20-22, 90-92.
- Pervizad, L. (2005). *TBMM Töre ve Namus Araştırması Özeti*. 22. Dönem. 4. Yasama Yılı. <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss1140m.htm> (03.10.08).
- Şimşek, S. (1998). *Törelere Aynasında Doğu İle Batı- Kan Davası ve Düello Gelenekleri*. Asa Kitabevi, Bursa, 143-153.
- Taşkın, L. (2007). *Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği*. 8. baskı, Sistem Ofset Matbaacılık, Ankara, 9-11.
- Yirmibeşoğlu, V. (2007). *Töre ve Namus Gereğiyle İşlenen Cinayetler- Toprağa Düşen Sevdalar*. 1. baskı, Mega Basım, İstanbul.
- ICPD (International Conference on Population and Development - Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı) (1994) http://www.un.org/popin/icpd/newslett/94_13/women.html (03.05.08).
- TDK (Türk Dil Kurumu) (2008). www.tdk.gov.tr
- <http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/5237.htm> (02.03.08)
- <http://www.turkhukusitesi.com/showthread.php?t=8905> (11.01.08).
- <http://www.turkhukusitesi.com/showthread.php?t=3165&page=3> (06.05.08).
- <http://www.bmkadinhaklari.org/unjp/web/gozlem.aspx?sayfaNo=71> (06.05.08).
- <http://www.ntvmsnbc.com/news/439158.asp> (14.03.08).
- <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil4/bas/b110m.htm> (22.04.08).
- <http://www.voanews.com/turkish/archive/2005-12/2005-12-05-voa25.cfm> (22.04.08).
- <http://www.lpghaber.com/Tore-Gereğiyle-İslenen-Cinayetler--haberi-210463.html> (24.07.2009).
- <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/02/10/siy107.html> (17.05.08).
- <http://www.kssgm.gov.tr/8eylulsonuc.doc> (02.03.08).